

(bár itt megjegyezhetjük, hogy ez a megállapítás a romantikának nem minden fázisára áll), mert harcol az önmagáért való irodalom, vagyis Goethe ellen (ez is csak a romantika 1830-as korszakában észlelhető) és mert Béranger és Shakespeare lettek irodalmi ideáljai. (Béranger világsikere szintén csak a későbbi politikus-liberális romantika tartozéka.) Romantikus tehát Petőfi, de Zolnai idézte vonásai szerintünk csak a kései romantikát jellemzik.

A biedermeierről megállapítja Zolnai, hogy az a kispolgári szellem érvényesülése a szellemi életben. Így talál Petőfiben is bizonyos józan puritán-ságot, amit már Babits is hangsúlyozott ismert tanulmányában. Különösen kispolgáriás Petőfi genre-költészete, számos emlékkönyvbe szánt verse, továbbá a családiasság és a barátság kultusza, melynek oly szép kifejezését tudta adni verseiben. (*Anyám tyúkja, Téli világ.*) Tájképeiben is a biedermeier-tájképek nyugodtságát véli Zolnai felfedezni és hangsúlyozza, hogy az Alföldet épen Petőfi előtt a bécsi és pesti biedermeier-festézet fedezte fel. Számos más érdekes gondolatot vetett fel még az előadó, aki valóban meggyőzte a hallgatóságát arról, hogy a kispolgári elem szellemvilágának a magyar irodalomra gyakorolt hatása ezután már nem mellőzhető a magyar irodalom vizsgálatában.

*

E sorok írója nem barátja az ünnepléseknek, különösen nem találja ildomosnak, amikor egyes tudománnyal foglalkozó emberek mintegy saját maguk megszervezik tízéves, huszonötéves, harmincéves, ötvenéves munkásságuk jubileumát vagy egyes műveik megjelenésének örömmünnepét, de Fináczy Ernő hetvenéves fordulópontján, mely újabb intézkedések folytán egyetemi pályájának befejezését je-

lenti, illik megállnia a tudományos élet krónikásának.

Nagyhatású hivatalos szervező és egyetemi tanító munkásságát mellőzve csupán roppant tudományos opusáról emlékezünk ezúttal. Fináczy a neveléstudomány nagy és útvesztő módjára szerteágazó területének legbiztosabb és legvonzóbb ösvényét választotta: a neveléstörténetet. Itt művei magyar szempontból nagy vacuumot töltöttek be lassanként; s most tudományos pályája fordulópontján eldicsekedhetik — ha dicsekedni tudna — azzal, amivel kevés tudós: sikerült elvégeznie mindazt, amit tudományos célul önmagának kitűzött.

Megírta az ókori, a középkori, a renaissance és az újkori neveléstörténetét, külön tanulmányt írt a francia középiskolák multjáról és jelenéről és egy kétkötetes művet a magyar nevelésügy klasszikus koráról: Mária Terézia nevelési reformjairól. E művei mindenkít meggyőzhettek arról, hogy Fináczy vérbeli történész, aki nemcsak adatot közöl, hanem a kor levegőjét meleg intuícióval ragadja meg és például nem ismerék a magyar tudományos teremtésben még egy munkát, mely oly festői módon és oly mélyen elvezetné az olvasót a középkor világába, mint az ő középkori kötete. Filológus humanista lelke és opusa tömören fejezi ki a békebeli magyar humanizmus eszményét, mely bizonyos új eszmények következtében napjainkban erős megpróbáltatásoknak van kitéve.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Henri René Lenormand Franciaországban már régebben az arrivált írók közé számít, honfitársai közül többen — a minap nálunk járt Fortunat Strowski is — a mai dráma legkomolyabb tehetségét látják benne. Budapesten a kisebb színpadok már megszólaltatták, *Számumja* keltett is

bizonyos érdeklődést, de maradóbb hatást az sem gyakorolt. Most a Nemzeti Színház tett vele kísérletet, a Párizsban több éven át sikerrel játszott *L'homme et ses fantômes*-ot választván ki, mit Ódry Árpád fordításában, rendezésében és színészi tolmácsolásában tűzött műsorára. A dráma itt **Don Juan estéje** címmel került színre.

A Nemzeti Színház közönsége szinte szokatlan ridegséggel elbuktatta a darabot, mely pedig — annyi kétségtelen — komoly, becsültnivaló írói erőfeszítésnek eredménye. Középpontjában a Don Juan-típusú férfi lelki problémája áll: mi hajtja őt a lelkiismeretlen állhatatlanságba? Miért zuhan bele a legvigasztalanabb lelki magányba? Lenormand nem az ember erkölcsi énjében keresi erre a feleletet, magyarázatért kicsap az idegélet területére. Így veszi be drámájába a tudatalan vágyak és félelmek freudi körét, ekként fordul a spiritiszta és okkultista tanok ködös tájai felé. Szerinte a nőknön átgázoló férfi a maga magyarázatát is, végzetét is idegrendszerében hordozza s ennek megrendüléséből támad életre és támad ellene tragikuma: a lelkifurdalás. Ehhez a megrendüléshez cinikusan kizsákmányolt és elszaggatott kalandokon s egy szenvedélyes férfibarátságon át visz az útja, míg megsemmisítő bepillantást nyer a saját rejtélyébe: a ragadozó férfit voltaképp a női pszichéje hajszolja bele a mások s a maga megrontásába.

A lelkifurdalás felébredésének demonizmusát a régebbi irodalom is váltig ismerte és rajzolta, ilyenkor élt a shakespearei kísértetjárásokkal és szellemjelenésekkel. Erre a vizuális megoldásra Lenormandnak is szüksége van, de ő a ma annyira divatos «háború utáni» miszticizmus bekapcsolásával segít magán. Darabjának legélénkebb képe: a spiritiszta-szeánsz nem csekély írói bravúrral valóítja meg a legellentétesebb színek merész keverését; persziflálja a szellemidézéseknek

a «gyengébbek kedvéért» való sok üres és vásári hókuszpókuszát s ugyanakkor nyomatékosan érezteti a lelkek mélyén horgonyzó őszinte és örök transzcendentalizmust.

Külső formájában Lenormand műve is követi azt a kissé epikai utat, melyet a pszichológiai dráma egyéb mai kísérleteiből is ismerünk (O'Neill *Különös köztéka*, stb.). Apró képek sorát kapjuk bennük, jobbára csupa dialógot, a kép végén némi poentyszerű lezárással. A dráma szuggesztivitása csak lassan, a hangba s a szinte eszköztelen színpadi megoldásokba való fokozatos belemelegedésünkkel kap erőre. Az indítékok és egyes mozzanatok néha csak a befejezésből, visszamenőleg jutnak valódi nyomatékhoz. Mindez nem idegen a színpadi expresszionizmustól sem, melyet Lenormand itt-ott némi Grand Guignol-elemekkel keresztez. Nagyon is vitatható: ez lesz-e a «jövő drámája»? Mi nem egészen vagyunk ezen a hiten: benne inkább a keresést érezzük, mint annak sejthető eredményét. Külföldön már ezt a próbálkozást kerülgeti is a kimerülés, a valódi célhoz megérkezés előtt fenyegető letörés. Nálunk még csak okkal-móddal kísérleteznek vele s — mint e mostani próbatétel sorsa is mutatja — közönségünket nem könnyű rákapatni.

Pedig a Nemzeti Színház munkája figyelmetérdemlően szép és — újszerű. Művészgárdája jobban beletalált ebbe a maga hangnemétől ugyancsak idegen stílusba, mint akárhányszor a magánszínházak «modernebb»-nek híresztelt társulatai részéről tapasztaltuk. A rendezésen végig vonult Ódry nagy hozzáértése és lényegmegérző biztossága. Legfeljebb talán néhol igen is erősen megmutatja az elgondolását, ilyenkor színpadi megfogalmazása valami kis disszertáló ízt kap. Ebből egy szemernyi belekerült alakításába is: szerepét elsősorban dialektikai feladatnak fogta fel s ez helyes is, csakhogy

figurája a darab elején, a hódító kalandok képeiben némi bensőbb átmelegedést kívánt volna, átmelegedést: nem ugyan mély és őszinte érzésektől, de legalább valami nőhódítási — sport-szenvedélytől. Hanem a befejező képekben a lelkiismeret válságát már valóban mély színészi átéléssel szólaltatta meg.

Játéktársai közül főleg a nőszereplők küzdöttek meg sikeresen, sőt feltűnésteltőn a tőlük itt megkívánt új hanggal. Tasnády Ilona a bosszúállás démonává rontott Solvejg-típust, Tőkés Anna az anyaságon át a tébolyig kergetett úrikisasszonyt, Környey Paula az ösztönből és számításból egybeszótt hisztérikaváltozatot formálja meg biztos tudással és finom diszkrécióval. Érdekes feladatot igen jól old meg Mátray Erzszi a félig üzleties, félig csakugyan telepáthiás «felérzésű» szellemidéző médium szerepében. A szeánsz jelenetébe néhány jó akkordot vegyít a Vizváry Mariska játékaának finom komikuma, nemkülönben a Pethes Sándor nyersebb valószínűsége. Bartos, Timár, Mihályfi Béla, Nagy Teréz: egytől-egyig teljes hitellel keltik életre a rendezői elgondolást, Halmy Margit és Gömör Vilma pompás beszédművészetükkel felelnek meg kitűnően feladatuknak, mely tőlük elsősorban ilyet kíván. Harasztos Gusztáv jóbarát-figurája felfogásban és mozgásban jó, de neki épen a beszédtechnika a leggyengébb oldala. Mióta a színháznál van, e tekintetben már haladt valamit, de még mindig kemény iskolázásra van szüksége: a Nemzeti Színházban a hibátlan, tiszta kiejtés elalkudhatatlan alaptörvény, ebből a komoly kritika még udvariasságból sem engedhet.

*

A felújítások során legutóbb megint a Paulay-korszakba ült vissza a Nemzeti Színház igazgatója, kiemelve onnan egy már jócskán elfeledett

szerzőjű s megfakult műfajú tipikus «szerepdarab»-ot, John Poole **Pry Pál**-ját. Most is alighanem szerepsikert remélt tőle, legalább is eleinte Csortossal ígérgette a felújítást. Hanem azután, miért, miért nem: megkaptuk a régi ujdonságot — Csortos nélkül. Sokat ez a darab a maga korában sem ért, mikor még Csiky Gergellyel végeztették el a fordítását. Akkoriban a legnagyobb és legmélyebb magyar komikusok egyikére, Vizvári Gyulára gondoltak vele s ez valóban jó gondolatnak bizonyult, a főfigura e kiváló tehetség kezén páratlanul népszerűvé lett, személyi varázsa és prestige-e tartotta műsoron évtizedekig a darabot, mely azután az ő elnémulásával egyszerűen el is merült. Naiv és átlátszó bizonydalmain, melyek semmivel sem különbek a Kisfaludy Károly vígjátékainak fordulatainál, valami nagyot az sem lendíthet, hogy a darab egész világának van valami angol zamata. Szerepeinek majd mindenike üres és konvencionális, a színész részéről inkább csak maszkot kíván, mint bármiféle benső átélést.

A kotnyeles, mindenbe «belecsöppenő» és két balkézszel beleavatkozó főalak örök figura ugyan, de ez is inkább alakítójának egyéni ízéből keltető valódi életre, semmint a szerep szavaiból. A fiatal Pethes Sándor, kinek személyében a színház Csortos helyett megállapodott, csakugyan egyéni ízű művész, de a baj épen ebből támadt: egyénisége sehogysem talál ehhez az alakhoz. Vizvári e figurában maga volt a naiv fontoskodás, izgága illetéktelenkedés és joviális vastagbőrűség. Pethes mindezt megpróbálja — megcsinálni. Így is kicsihol a szerepből néhány hálás és derűs percet, de alakjában vér nem kering, játékból egyre kiütközik a számító tudatoság. Méltóbb utódnak bizonyul Ujházi örökében Horváth Jenő, kit újabban ritkán láthatni a színpadon, pedig ehhez a Bramarbas-külsőségeket és

meleg kedélyt együtt megkövetelő genre-hez nincs, ki nála különkül értene. Gál Gyula Witherton-ja bámulatosan eleven karikatúra — a művész eszközeinek jóvoltából ; a szerep annál élettelenebb és banálisabb. Somogyi Erzsí is a maga szeretetreméltóságával frissítette meg a «molièrei» szobalánynak ezt a kései angol változatát. Ághy Erzsí álszent ex-zárdanövendékében meglepett a fiatal művésznő finom karikírozó képessége. Füzes Anna az elején túlságosan szerepet mondott fel, később jobban belemelegedett a dolgába. Harasztos ezúttal kedves temperamentummal játszott, kedvvel és odaadással Gyergyai is, bár őt mozgása és egész megjelenése inkább a félszepségnek s groteszknak területére utalja. Megjelenésben, testalkatban volt híján a szerepétől megkívánt illúzióknak a színház új tagja, Gombaszögi Irén is ; lényében megvan az eszesség hitele (a Frida nővére emlékeztető hangja és beszédmódja is hozzájárul ehhez), de nincs meg a lélek grációzus könnyedsége.

A rendezés eleven volt, a forgószínpad jól szolgálta a vontatottságokat szerencsésen kiküszöbölő gyorsabb ütemet. De sok értelme az egész felújításnak nem igen volt : az egész darabbal nagyot fordult a nemzedékek lassan, de könyörtelenül haladó forgószínpada : az idő.

*

A Magyar Színház nem épen találkozóhelye sem a pénz-, sem a szellemi arisztokráciának, jobbára polgárok látogatják : szabályszerű kis- és nyárs-polgárok. Zsolt Béla **Tizenöt ezer pengő jutalom** című burleszkjétől talán azt remélték, hogy ez a közönség, mely az ideai évadban a színház egyik újdonságában sem igen akart gyönyörködni, talán most gyönyörködni fog — önmagában. Mert Zsolt róla beszél, igaz, hogy szinte szádista kegyetlenséggel s ezt a «de te fabula narratur»-t élvezni

is lehet, igaz, hogy csak némi mazochista hajlandósággal. Burleszkje eleven és ügyes színpadi munka, alapjában bohózat, mely azonban mindenáron a fölényes szatíra színeiben tetseleg. A baj az, hogy e színeket mintegy önmagukért hajszolja s fokozza plakátszerűen ríktóvá, de írói munkájában valódibb szatírai lélek voltaképp nem hajtja. A jó szatirikus könyörtelenül elnyeleti a közönséggel a maga keserű dekoltumát, ezt akarná Zsolt is, de nála a gyógyhatású fanyar orvosságánál jobban és kellemetlenebbül érezni a — bádogkanál ízét, melylyel azt belénk töltögeti. A kispolgári és bürokratikus ferdeségeket és hitványságokat már-már szinte nem is ferde vagy hitvány voltukért utálja, hanem mintegy — az utálkozás gyönyörűségeért. Keserű medicinája ideoda loccsan, annyira tüntetően hadakozik a bádogkanalával. Ez már nem is írói tudatosság, több a maximális témán-felülemelkedésnél is : maga a színpadra tévedt újságírói, publicisztikai lándzsarázás. S az ilyentől még a bohózat «magasabb» költői megnyilatkozássá nem válik, hamarabb megesik az, hogy a bohózat bohózatnak is lépten-nyomon megromlik. A bankrablók elfogatására kitézőtt csábító összegetől felkavart bonyodalmak jó bohózati anyagát is csak akkor használja hatással, mikor belefeledekzik az őszinte játékba ; érdekes, hogy helyel-közzel épen ilyenkor villan meg munkájában ama bizonyos szatírai él is. De nyomban rá megint felcsap fogadatlan kikiáltónak, mintegy kikapja a szót figurái szájából s erre szétfoszlik minden színpadi illúzió s egyszerre az újságkroki papiroszörgését hallani, de még krokinak is olyanét, melynek mondatait a gyülöködő publicista indulata fűti.

A darab e hibridsége az oka, hogy színpadi játékkétségét is nehéz eltalálni. A magyarszínházi szervirozásban a rendezés egészben véve helyes nyo-

mon járt, nem egy jó ötlettel s néhány ügyes díszlettel sietett az író segítségére. Csak az előadás színészi részében nem birt megfelelő megoldást találni s végül a legszerencsétlenebbet választotta: szabadjárára eresztett minden túlzó hajlamot, minden szerepből való önkényes és pillanatnyi hatás kedvéért történő «kiugrást». Így azután majd mindig szétkabarézták a darabot, épen azokon a fordulón, melyektől csak a játék gondos egyensúlybantartásától lehetett volna igazibb szuggesztivitását remélni. Meglepetésül épen az egészen kabaré-iskolázottságú Kőkény Ilona volt az, ki legegységesebben építette fel figuráját. Mály Gerőnek is voltak hatásos pillanatai, de ő már inkább e pillanatok felé fordulva játszott. Turay Ida hálás jelenetéhez talált néhány új, tőle eddig nem igen látott színt. Simon Marcsa jóízű realizmusa is figyelmet érdemel. A tehetséges Szigeti Jenőre ellenben olyan feladatot róttak, mely époly kevésbé vág alakjához, mint temperamentumához.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle.

Az UME (Új Művészek Egyesülete) második kiállítása, amely a Nemzeti Szalonban került a közönség elé, nem mutatja a fiatal társulat fejlődését. Tudvalevő, hogy a zászlaja alatt csoportosult festők Vaszary Jánosban tisztelik mesterüket s ez a tisztelet nagyon is érződött az UME első kiállításán, amelyen túlságosan sok, többé-kevésbé sikerült Vaszary-utánzat szerepelt. A kritikátlan behódolás ideje úgy látszik elmúlt, a festők és szobrászok kezdenek talpukra állni, nagyobb részük külföld felé kacsingat, leginkább Franciaország felé. Ennek következtében a zárt csoport, melyet a Vaszary-rajongás fűzött össze, megbomlott, szétzilálódott. Az első kiállítás érdekes volt, mert a képek mögött egy erőteljes egyéniség szug-

gesztív hatása állott (az epigonok is érdekesek, ha azt nézi az ember, hogy kit és hogyan utánoznak); a második jóval szintelenebb és unalmasabb. Az UME-nak, mint külön testületnek, mai összeállításában nincs létjogosultsága, mint ahogyan nincsen létjogosultsága annak a sok kedvelősi, hangzatos című egyesületnek, amely a Múcsarnokon, a Szinyei-Merse Pál-Társaságon és a KUT-on kívül, azok körül felburjánzott. A Múcsarnokban otthonos Orsz. Magyar Képművészeti Társulat ellátja a konzervatívok szerepét, a Szinyei-Merse Pál-Társaságban a középpárt jól válogatott mesterei dolgoznak, a KUT pedig a legújabb törekvéseket szolgálja. Az UME azt szeretné megvalósítani, amit a KUT már megvalósított; okosabb lenne, ha a kettő egyesülne, amely esetben néhány dilettánst szélnek kellene eresztetni. Csakhogy a dilettánsok szélnek eresztése, úgy látszik, nehéz dolog.

A kiállítók közül megemlíthetjük az egyesület tiszteletbeli tagját, *Beck Ö.* Fülöpöt, akinek átgondolt, formailag egyenletes szoborvázatai kitűnő minőségűek. *Krivátsy* Miklós szobrai ellenszenvesen modorosak, sajnáljuk, hogy ez a tehetséges művész évek óta szobrok helyett dagadozó, értelmetlen, idomtalan tömegeket mintáz, amelyeket absztrakt címkékkel («Önuralom», «Büntudat», «Bizalom») szeretne elfogadhatóvá tenni. Néhány kisebb igényű, de mesterre valló képpel *Csók* István és *Vaszary* János is szerepel a kiállításon. A fiatal festők közül *Gadányi* Jenő válik ki komor színezésű, monumentális formálátású vásznaival.

*

E hónapban új s úgy látszik állandó jellegű kiállítóhelyiség megnyitására is beszámolhatunk: a Corvin-áruház egyik harmadik emeleti termében fiatal festők és szobrászok mutatják be